

Lärohandledning för årskurs 7–9

Uppgifter och förslag för hur du kan arbeta med boken Tant Valborg bar alltid turban när hon gick bort.

Om lärarhandledningen

Denna lärarhandledning är framtagen till boken Tant Valborg bar alltid turban när hon gick bort av Gustav Bergström. Boken är en skildring av invånarna i en liten by i Norrbotten. De var alla till åren komna när berättaren växte upp under 1970–1980-talen. Tanterna och farbröderna hade vuxit upp och fått barn innan välfärdssamhället var på plats. När de föddes fanns varken elektricitet, telefon eller radio och barnomsorg och barnbidrag var okända begrepp. De hade haft det slitsamt och inte levt i något större överflöd. Samtliga var viljestarka och pratglada, och var inte överdrivet måna om att vara till lags.

Boken är väl lämpad för att få en förståelse kring hur människorna hade det för några generationer sedan och hur det var att leva i en liten by med få invånare. Det finns också gott om exempel på karaktärer och handlingar som vi sällan möter idag och som det är intressant att diskutera kring.

I denna lärarhandledning finns uppgifter och förslag för hur ni kan arbeta med boken. Först kommer dock en kort sammanfattning av bokens handling.

Lgr 22

Läroplanen för grundskolan uppdaterades senast 2022 och beskriver målen med svenskundervisning. Några av dessa punkter förtjänas att poängteras eftersom de är relevanta för denna lärarhandledning.

- Det är viktigt att eleverna utvecklar kunskaper i och om det svenska språket så att de kan tänka, kommunicera och lära.
- Undervisningen ska stimulera elevernas intresse för att läsa och skriva och ge dem möjligheter att utveckla sina färdigheter i att formulera sina åsikter och tankar i skilda medier. De ska också utveckla sin förmåga att skapa och bearbeta texter, enskilt och tillsammans med andra.
- En annan färdighet som eleverna ska ges möjlighet att utveckla är kunskaper om svenska språket, dess normer, uppbyggnad, historia och utveckling samt om hur språkbruk varierar beroende på sociala sammanhang och medier. Språket skiljer sig till viss del beroende på var i landet eleven befinner sig och är också något som varierar över tid.
- Slutligen ska eleverna ges förutsättningarna för att utveckla sin förmåga att läsa och analysera skönlitteratur och andra texter för olika syften.

Kort sammanfattning av bokens handling

Huvudpersonen tillbringar en sommar i Norrbotten, på den gård där han vuxit upp men som han lämnat för 20 år sedan som han nyligen blivit ägare till. Under denna sommar renoverar han förfallna ängslador som står ute på åkrarna. Han får lära sig att byta stockar i

de gamla timmerbyggnaderna och att lägga spåntak. han njuter också av den vackra naturen och de ljusa nätterna.

Kring denna ramhandling finns berättelserna om byn och dess invånare såsom han upplevde dem under sin barndom. Under hans uppväxt var tiden litet ur led, åtminstone uppfattade han det så i efterhand. Det är inte så konstigt, eftersom grannarna var gamla och de flesta var födda före 1920. De blev snart pensionärer, om de inte redan var det.

Grannarna pratade mycket om det förgångna och gjorde inte någon större skillnad på vilka som levde och vilka som var döda, vad som hänt igår och vad som hänt på 1940-talet. Det var berättelser om tant Fia och alla hennes pälsar, Stor-Klas vidunderliga affärer och farbror Dannes pommes frites-fabrik. Detta blandades med dagsaktuella rapporter om vilka som var "lite friska" och sannolikt snart skulle dö, vänner och bekanta som nyligen trillat av pinn samt spridda skurar av eländet ute i stora världen i form av grundstötta ubåtar, mord och kärnkraftsolyckor.

Arbeta med boken

Uppgifterna i lärarhandledningen gör det möjligt att arbeta med boken och dess innehåll, före, under och efter avslutad läsning. Syftet med uppgifterna inför och under läsning är ett ge eleverna förståelse för bokens handling och händelser och för de olika karaktärernas egenskaper och hur de samverkar med varandra. Boken är full av händelser, karaktärer och miljöer som säkert kommer att väcka tankar hos eleverna och få dem att associera till berättelser som de hört från sina far- och morföräldrar.

Syftet med uppgifterna efter läsning är diskussionsfrågor. De syftar till att få eleverna till att reflektera över berättelsen och att se den ur ett litterärt perspektiv.

Det finns också några skrivuppgifter som eleverna kan välja bland.

Introducera boken

Titta på boken tillsammans och studera omslagsbilden som togs i mitten av 1970-talet. Den visar författaren som ung med en kamera i handen. Det verkar som om han redan som liten registrerade vad som hände i hans omgivning. Vad tänker eleverna när de ser bilden? Har de hört berättelser om hur det var på 1970-talet? Ser de att det står en traktor intill?

Läs prologen tillsammans. Den är en introduktion till huvudpersonen och hans bakgrund, men den beskriver också byn och hur han fick upp ögonen för dess historia och varför han bestämde sig för att skildra den. Låt eleverna berätta om sina tankar och funderingar kring de två första texterna som utgör bokens prolog.

Frågor till bokens kapitel

Boken har många korta kapitel. Här ett antal frågor som framförallt rör de kapitel som handlar om byn och de människor som fanns under berättarens uppväxt.

Tant Signes affär

Vad hade tanterna och farbröderna arbetat med?
Beskriv tant Signes affär och var den var placerad?
Vad kännetecknade världens första shoppingcenter?

Sjätte juni

Hur skulle du beskriva traktorn som berättaren kör?
Vad är en ängslada?
Hur ska berättaren åtgärda ladorna?

Byns blygaste viol var knappast tant Ronny

Känner du till uttrycket "blyg som en viol"?
Hur beskriver berättaren tant Ronny?
Hur hade tant Ronny det under krigsåren när maken var inkallad?

Fru Karlsson

Varför tror berättaren att fru Karlsson inte kallades tant Karlsson som de andra tanterna i byn?
Hur skaffade man kläder i början av 1900-talet?
Plast blev vanligt på 1960-talet. Vad tillverkades av plast?

Cirkelkaffe

Vad var syftet med arbetarsmåbruken?
Hur ordnade Alfred och Augusta sin trädgård?
Hur beskrivs tant Ingrid?

Årstidernas växlingar

Vad tänker du om dansbandet Lennes me Bitte?
Hur upplever berättaren månaden april?
Kan du känna igen beskrivningen av kylan vintertid?

Den representativa kvalitetsbilen från General Motors

Hur skiljer sig en Opel Kapitän av årsmodell 1962 från en modern bil?
Hur lyssnar berättaren på musik i bilen?

Farmor och hennes systrar

Beskriv det gamla mentalsjukhuset där berättarens farmor avlider.
Moster Agnes är en ganska sträng person, men hon skapar något som får berättaren att ana att hon har andra sidor.
Varför skilde sig Sven och Elna?

Tant Emmy och pärlporten

Hur visade Stor-Klas sin ånger när han låg på sin dödsbädd?

Pomme frites-fabriken gav inte bara kvinnorna arbete, den gav dem också en möjlighet att få ett socialt sammanhang och arbetskamrater. Hur viktigt tror du att det var?

Hur var frisersalongen i källaren inredd?

Farbror Lasse på lantmanna

Beskriv farbror Lasse på Lantmanna.

Vem gifte Helge Eriksson sig med?

Hur startades tändkulemotorn som drev farbror Nils sågverk?

Lufta camping

Beskriv området där Lufta camping låg?

Vilken typ av sevärdheter besökte berättaren och hans familj?

De gamla originalen

Vad hade Klas-Göte i sina byggnader i Flarken?

Vad orsakade Emil Holmgrens träben för skador?

Vilken var Sven Holmgrens favoritartist?

Hembakt

Vad är den största skillnaden mellan enkelt och finare vetebröd?

Beskriv hur kaffebordet i salen dukades.

Vad är speciellt med pepparkaksreceptet?

Sterbhus och intresset för byggnadsvård

Hur användes vinter- och sommarhusen i Norrbotten?

Vad fanns i den stora chiffonjé som stod i köket i mormors hus?

Vilka problem ser berättaren med dagens syn på byggnadsvård?

Tant Valborg bar alltid turban när hon gick bort

Hur hade tyskmagasinen använts under andra världskriget?

Varför ansågs Valborg och Anselm ha likheter med serietidningskaraktärerna Selma och Fridolf?

Vilket medium använde berättaren för att dokumentera livet på gården?

Den konservativa kulturkonsumenten

Vad var Smoke rings?

Vad var typiskt för svenska långfilmer från 1930–1940-talen?

1990 kommer en av berättarens favoritskivor. Vilken skiva är det?

Tunnbrödsbaket

Vad var "Blöta"?

Varför skållas mjölet med kokhett vatten vid tunnbrödsbaket?

Hur tillverkar man smör?

Solarium och pasteller

Hur behandlade berättaren sina jeans för att få dem modernare?

Esso motorhotell hade en lunchmatsal, hur var den inredd?

Varför är "Atlantis is Calling (S.O.S. for love)" speciell?

Att ta tillvara

Hur illustrerar trasmattorna forna tiders inställning till att hushålla med resurserna?

Varför sparades så mycket i uthusen?

Skogen

Hur brukades skogen fram till mitten av 1900-talet?

Vad menade farbror Bertil med "sommarfustålln"?

När är det bäst att klyva ved?

Lite frisk

Vad betyder uttrycket "lite frisk"?

Varför kallades Furunäsets sjukhus för Piteå 55.

Varför gillade tanterna att åka Opel Rekord?

Lantmanna- och lanthushållsskolor

Vilka utbildningsmöjligheter fanns det för landsbygdens ungdomar?

Tror du att det fanns kvinnor som önskade att gå på lantmannaskola?

Varför kan det vara viktigt att ha det fint, även om man är fattig?

Ack, det kära kyrkkaffet

Var kyrkan en viktig del av samhället?

Vilket bakverk var populärast bland de äldre?

Hur var salen inredd i berättarens barndomshem?

Surströmmingshippor

Vad åt barnen när de vuxna åt surströmming?

Hur kan man äta surströmming?

Vad körde moster Sigrid och hennes make för bil?

Landskapet förändras

Hur förändras omgivningen i berättarens by?
Vad anser berättaren ramar in landskapet?

På kyrkogården möter jag dem igen

Vad hade kyrkstugorna för funktion?
Vilka kyrkhelger firades?
Vad menar författaren med den stora glömskan?

Diskussionsfrågor

Här några diskussionsfrågor. Använd de som du tycker passar bäst för din klass.

- Hur skiljer sig människorna i berättelsen från de som lever idag?
- Har du hört dina far- och morföräldrar berätta om hur det var när de var unga?
- Tant och farbror hör samman med så gott som samtliga namn under berättarens uppväxt. Hur tror du att det skulle uppfattas om du använde tant och farbror idag när du pratade om och med vuxna personer i din närhet?
- Vad tycker du är den största skillnaden mellan den tid berättaren skildrar jämfört med idag?
- Vilken av berättelsens alla människor tycker du känns mest intressant?
- Kan du hitta något i ord eller talesätt som är typiska för en viss plats i landet?

Skrivuppgifter

Här ett förslag till skrivuppgifter. Antingen väljer du vilken uppgift som eleven ska få, eller så får hen välja själv.

- Har du någon äldre person i din närhet, död eller levande? Berätta om hens liv och låt dig inspireras av den bok du just läst.
- Skriv en sammanfattning av boken där berättelsen skildras i korthet.
- De flesta berättelser kan berättas ur olika perspektiv. Försök att berätta om tant Ronny ur Stor-Klas perspektiv.
- Många av karaktärerna i boken har starka åsikter. Berätta om hur det tar sig uttryck.

Om boken och författaren

Författaren växte upp i en liten by i Norrbotten och flyttade sedan till Stockholm. Först i mogen ålder upptäckte han tjusningen med den lilla by där han växte upp. Så småningom skrev han en bok om byn och alla de karaktärer som präglat honom under uppväxten.

Här några förslag på frågor att diskutera kring hur författaren har valt att utforma boken.

- Är boken skriven som en lång sammanhängande berättelse, eller är den utformad som en mängd kortare avsnitt?
- Vad är en prolog och vad är en epilog?
- Varför tror du att författaren valt att använda både prolog och epilog?
- Varför skrev berättaren boken?
- Skulle boken ha gått att skriva på ett annat sätt, till exempel som en sammanhängande och fiktiv berättelse i romanform?
- Hur skulle du ha utformat boken för att göra den mer intressant i dina ögon?